

БОЛГАРИСТИКА В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

О.Р. Чмир, Л.Є. Петровська

Історія болгаристики – вивчення мови, літератури, історії, культури болгар – у Київському університеті супроводжує розвиток усього слов'язознавства аж від самих його початків, що майже збігається із початком існування самого університету: рішення про заснування кафедри «історій та літератур слов'янських нарід» у створеному в 1834 р. Університеті св. Володимира приймається вже у 1842 р.

Із самих початків слов'язознавства в університеті активно досліджуються різні питання, пов'язані з історією, мовою, літературою Болгарії. Викладачі, що працюють на кафедрі, відвідують Болгарію, підтримують як наукові, так і особисті зв'язки з вченими і культурними діячами. Відомості про Болгарію та її культуру через участь в різних наукових і благодійних товариствах популяризують болгарські студенти, що навчаються у Києві. Серед вчених Університету св. Володимира, які досліджували мову, літературу та історію Болгарії слід назвати імена О.О.Котляревського, Т.Д.Флоринського, А.І.Степовича, К.Ф.Радченка, О.М.Лук'яненка, М.Л.Туницького.

На жаль, події поч. ХХ ст. – Перша світова війна, Жовтневий переворот, громадянська війна – призвели до того, що викладання славістичних дисциплін (болгаристичних в тому числі) на тривалий час припинилося.

Відроджує славістику у Київському університеті після закінчення Другої світової війни, у 1946 р., академік Л.А.Булаховський. Під його керівництвом зростали вчені, які успішно розвивали слов'язознавство в Україні на новому історичному етапі. Однак кафедра вела підготовку фахівців недовго – у 1955 р. слов'янське відділення об'єднали з відділенням української мови і літератури. Кафедра продовжувала своє існування, слов'янські мови викладалися факультативно на українському та російському відділеннях. З 1960 по 1971 рік її очолював професор В.І.Масальський (1896-1979) – відомий мовознавець, фахівець з стилістики та лінгводидактики, який зробив багато для того, аби відродити підготовку фахівців за спеціальністю «слов'янські мови і літератури».

Попри те, що болгарська мова і література в університеті не викладалися, дехто з тогочасних випускників пов'язують свою наукову діяльність з болгаристикою. Серед них

відома фольклористка Н.С.Шумада, яка працює в галузі слов'янського, зокрема й болгарського фольклору. Н.С.Шумада веде викладацьку діяльність, укладає енциклопедичні статті про болгарських діячів в українських довідкових виданнях, робить переклади болгарських творів українською мовою. Відзначена болгарським урядом кількома нагородами.

Випускниця філологічного факультету 1949 р. О.В.Шпильова працює в Інституті літератури АН України у відділі західних і південних слов'янських літератур, коло її наукових інтересів зосереджується на тематиці болгарсько-українських літературних зв'язків (1959 р. захищає кандидатську дисертацію «Украинско-болгарские литературные связи 40-70-х гг. XIX ст.»).

Все життя віддала дослідженню болгарської літератури, українсько-болгарських літературних зв'язків випускниця слов'янського відділення, полоністка за фахом В.О.Захаржевська. Її багатолітня творча праця була відзначена орденом Кирила і Мефодія.

Факультативне вивчення болгарської мови на відділеннях української і російської мови філологічного факультету розпочинається 1963 р., коли на запрошення проф. В.І. Масальського в університеті починає працювати *Тетяна Володимирівна Лапинська (Гурська)* (1934-1987). Т.В.Лапинська народилась у Софії, навчалася у Софійському університеті (1953-1955), а потім була направлена на навчання до Ленінградського державного університету, який закінчила у 1959 р. зі спеціальності «Східні мови та літератури (китайська)». Протягом довгих років своєї роботи в Київському університеті Тетяна Володимирівна сприяла становленню київської болгаристичної школи, формуючи інтерес до болгарської мови та культури у численних поколіннях студентів.

У 1967 р. до викладання болгарської мови в університеті долучається проф. *Іван Андрійович Стоянов*, для якого болгарська мова, так само, як і для Т.В.Лапинської, була рідною. Уродженець болгарського села Банівка на Одещині Іван Андрійович 1963 р. закінчує відділення болгаристики Ленінградського університету і вступає до аспірантури Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні Академії наук України. Після закінчення аспірантури працює у відділі загального та слов'янського мовознавства Інституту та за сумісництвом в університеті, спочатку на кафедрі слов'янської філології як викладач болгарської мови (1967-1987 рр.), потім очолює кафедру мов та літератур народів України (1987-1993р.). У 1970 р. І.А.Стоянов захищає кандидатську дисертацію «Семантическая структура и этимологический состав глаголов умственной деятельности в болгарском языке». І.А.Стоянов разом з О.Р.Чмир укладають

«Болгарсько-український словник», який виходить у 1988 р. Автор низки монографій і наукових статей, учасник численних міжнародних наукових конференцій, І.А.Стоянов досліджує питання історії болгарської літературної мови, її лексичної системи, вивчає семантику та етимологію слов'янської лексики, особливу увагу присвячує особливостям мови болгар в Україні та Молдові. Саме цій проблематиці присвячена його докторська дисертація, захищена 1995р.: «Болгарська мова в Україні: проблеми функціонування і розвитку лексики». І.А.Стоянов кілька років викладає українську мову в Софійському університеті, а після повернення до України стає завідувачем кафедри слов'янської філології і деканом Факультету міжнародних відносин і славістики Київського славістичного університету.

Набір студентів за спеціальністю «Болгарська мова і література» уперше було здійснено в Київському університеті у 1973 р.

Підготовку студентів-болгаристів крім Т.В.Лапинської та І.А.Стоянова, вела *Оксана Володимирівна Коваль-Костинська*, випускниця філологічного факультету університету 1970 р. Після закінчення аспірантури та захисту кандидатської дисертації «Лексико-семантична група назв кольорів болгарської мови» вона 1975 р. починає працювати на кафедрі, 1985 р. їй присвоєно звання доцента. За час своєї відданої і плідної праці на кафедрі слов'янської філології (з 1975 по 2011 р.), Оксана Володимирівна підготувала багатьох висококваліфікованих фахівців, серед яких і нинішні викладачі кафедри. О.В.Коваль-Костинська відома як перекладач творів болгарської літератури, автор навчальних посібників з сучасної болгарської мови. У 2003 р. за багаторічну педагогічну діяльність, пов'язану з пропагандою болгарської культури, уряд Болгарії відзначив О.В.Коваль-Костинську медаллю імені Паїсія Хілендарського.

Випускник 1981 р. *Анатолій Васильович Єрема* після захисту у 1990 р. кандидатської дисертації «Болгарські народні загадки: історико-функціональні особливості і поетика» починає працювати в університеті на посаді асистента кафедри слов'янської філології. З 1991 по 1993 р. він обіймає посаду заступника декана філологічного факультету. Пізніше викладає українську мову в Ягеллонському університеті в Кракові (1993-1995 рр.), стипендіат державної стипендії Фулбрайт, професор української мови на відділенні слов'янських мов у державному університеті штату Пенсильванія (м. Стейт Коледж, США). У 1997 р. переходить працювати на українське телебачення, працює телеведучим, а з 2006 р. – генеральним продюсером та головним режисером телеканалу «1 + 1 International».

Сьогодні болгаристичні дисципліни на кафедрі слов'янської філології

викладають доц. О.Р. Чмир, к.філол.н. Л.Є.Петровська, к.філол.н. О.О.Охотна, асист. Т.С.Доценко, лектор доц. д-р М.Гіргінова.

Доцент *Олена Романівна Чмир* працює на кафедрі слов'янської філології з 1996 р. Після закінчення у 1979 р. університету зі спеціальності «Болгарська мова і література» починає працювати у відділі загального і слов'янського мовознавства Інституту мовознавства АН України. Разом з І.А.Стояновим укладає «Болгарсько-український словник» (виданий 1988 р.). Як стипендіат отримує стипендію ЮНЕСКО проходить стажування у Болгарії (1988-89, Софія). З 1996 р. працює на кафедрі слов'янської філології. З 2008 р. на кафедрі починає викладати *Тетяна Степанівна Доценко*. У 1999 р. Т.С.Доценко закінчила Ізмаїльський державний педагогічний інститут, Т.С. Доценко виступає з доповідями на всеукраїнських та міжнародних конференціях, бере участь у роботі літніх семінарів з болгарської мови і культури (2009 р., 2011 р.). Крім педагогічної діяльності в університеті, вона активно займається громадською роботою: болгарка за походженням, Т.С.Доценко з 2009 р. є членом правління Товариства дружби «Україна-Болгарія», підтримує зв'язки з болгарською діаспорою в Україні, бере участь у різноманітних заходах, які організовує болгарська громада.

З 2009 р. на кафедрі слов'янської філології на посаді асистента працює *Леся Євгенівна Петровська*. Випускниця філологічного факультету за спеціальністю «Болгарська мова і літератури» 2001 р., Л.Є.Петровська викладала болгарську мову на кафедрі етнокультурології КНУКІМ (2001/2002 навч.р.) та на кафедрі видавничої справи і редагування київського Відкритого університету «Україна» (2002/2003 навч.р.). Відповідно до міжурядових угод про співпрацю в галузі освіти і науки, у 2003 р. відряджена для викладання української мови в Белградському університеті (2003-2005 рр.), пізніше викладає на відділенні східнослов'янських мов Загребського університету (2006-2008 рр.). У 2006 р. закінчує заочно аспірантуру при кафедрі слов'янської філології Київського університету і того ж року захищає кандидатську дисертацію «Відображення невербальних засобів спілкування у болгарській фразеології».

З 2011 р. на кафедрі почала працювати на посаді асистента *Олена Олександрівна Охотна*. Вона закінчила навчання в університеті 2003 р., здобула кваліфікацію магістра болгарської мови і літератури та української мови і літератури, паралельно закінчила магістратуру Софійського університету. Навчалася в аспірантурі, захистила кандидатську дисертацію «Творчість Алеко Константинова: концепти «ідентичності» та «іншості» (2011).

З січня 2012 р. на кафедрі працює лектор, відряджений Міністерством освіти і науки Болгарії, *Марієта Гіргінова*. Літературознавець за фахом, М.Гіргінова на кафедрі слов'янської філології читає курс історії болгарської літератури, викладає спецкурси, бере активну участь в культурно-громадському житті факультету, організовуючи різноманітні заходи, приурочені до визначних дат й урочистих подій в історії Болгарії.

Значну підтримку у підготовці фахівців-болгаристів у Київському університеті надають лектори, відряджені Міністерством освіти Болгарії на підставі міждержавних угод про співпрацю в галузі освіти і науки. На кафедрі працювали висококваліфіковані фахівці-літературознавці: з 1987 р. – доц. Костадин Дінчев, з 1992 р. – доц. Лідія Терзійська (Софійський університет ім. Климента Охридського); доц. Стиліян Стоянов (Благодєвградський університет) – з 1994 по 1998 р., доцент Маргарита Славова (Пловдивський університет) – з 1998 по 2002 р., доцент Веселін Панайотов (Шуменський університет) – з 2002 по 2006, доцент Христо Манолакев (Софійський університет) – з 2006 по 2011р., з 2012 р – доц. Марієта Іванова-Гіргінова (Інститут літератури БАН).

Болгарські лектори на високому фаховому рівні читають лекційні курси, ведуть практичні заняття, провадять наукові дослідження, беруть участь в організації різноманітних заходів, пов'язаних з популяризацією болгарської культури в Україні.

Сьогодні болгаристика існує у межах кафедри слов'янської філології, яка входить до складу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Набір студентів на спеціальність «Болгарська мова і література» відбувається щодва роки і передбачає підготовку фахівців з болгарської мови і літератури та української мови і літератури як другої спеціальності. Студенти вивчають болгарську мову та історію літератури протягом шести років, слухаючи лекції і відвідуючи практичні заняття з сучасної болгарської мови, історії літературної мови та історичної граматики, курс історії болгарської літератури охоплює період від перших писемних пам'яток аж до сучасності. Крім того, серед основних предметів навчального плану – такі спеціальні предмети, як країнознавство, історія культури, лінгвокраїнознавство, культура мовлення, а також і загальнославистичні дисципліни, як от порівняльно-історична граматика слов'янських мов, слов'янський фольклор. Важливу роль у підготовці спеціалістів відіграють практики, які студенти проходять після кожного курсу. Фольклорна практика проходить у районах компактного проживання болгар в Україні (Запорізька, Одеська обл.), перекладацька – у Посольстві Республіки Болгарії, навчально-

ознайомча – у Софійському університеті імені Климента Охридського у Болгарії. Починаючи з другого курсу студенти, які навчаються на слов'янському відділенні, мають можливість опанувати другу слов'янську мову, для студентів-болгаристів пропонується, як правило, чеська мова. Процес навчання передбачає також включення численних спецкурсів, які дають змогу студентам поглибити свої знання в обраних напрямках. Після чотирьох років навчання студенти отримують кваліфікацію бакалавра, а найуспішніші з них після складання іспитів до магістратури мають можливість вдосконалити набуті знання ще протягом двох років, після чого отримують кваліфікацію магістра.

За 40 років кафедра підготувала понад 150 фахівців зі спеціальності «болгарська мова і література». Багато з них захистили дисертації, стали науковцями та викладачами (Чмир О., Єрема А., Зарицький О., Конєва Я., Казанджієва М., Березовенко А., Задорожнюк Н., Червоножко В., Кавушевська Я., Петровська Л., Макушенко О., Огієнко І.). Так, одразу після закінчення Київського університету у 1978 р. випускник першого набору Микола Олександрович Ярмолюк починає працювати викладачем болгарської мови на щойно створеній спеціальності у Львівському університеті імені Івана Франка. 1998 р. М.О. Ярмолюк переходить на дипломатичну роботу, продовжує розвивати міжслов'янські культурні і політичні зв'язки: на різних посадах працює в Посольстві України в Болгарії (1998-2002 рр.), пізніше – в Посольстві України в Польщі, у Міністерстві закордонних справ України.

Зі здобуттям Україною незалежності на дипломатичну роботу до МЗС перейшли висококваліфіковані болгаристи Ярмолюк М., Зарицький О., Задорожнюк Н., Непоп Л.

Серед випускників кафедри багато відомих журналістів: Б.Костюк, В.Шлінчак, А.Єрема.

Кафедра слов'янської філології підтримує дружні зв'язки з колегами-болгаристами Львівського національного університету ім. Івана Франка. Відповідно до діючих угод, проходить студентський обмін: студенти мають можливість раз на два роки проходити ознайомчу практику в Софійському університеті протягом місяця, натомість болгарські студенти, які навчаються на спеціальності «Українська мова і література» у Софійському університеті, стажуються в Інституті філології у Києві. Щороку Міністерство освіти і науки Болгарії виділяє стипендії для студентів і викладачів кафедри для участі у Літніх семінарах з болгарської мови і культури для іноземних болгаристів, які організовують Софійський університет та Великотирновський університет,

Сьогоднішня болгаристика ґрунтується на багаторічних традиціях, які сягають своїм корінням початків існування слов'янознавства в університеті. І попри те, що спочатку мова і культура Болгарії не вивчалися як окрема спеціалізація, інтерес до них виникає практично одразу. Адже курс історії слов'янської мови чи становлення літературного процесу так чи інакше передбачає звернення до питань спільнослов'янських рис, фактів історії слов'янських земель; а питання, пов'язані з слов'янською літературною мовою, передбачають звернення до діяльності творців слов'янської писемності Кирила і Мефодія. Пройшовши складний шлях свого становлення, сьогодні болгаристика відзначає 40-річчя свого існування в університеті як самостійний напрямок.

У рік 40-річчя започаткування спеціальності з ініціативи та за підтримки Посольства Республіки Болгарії в Україні було створено і 24 травня 2013 р. урочисто відкрито віце-президентом Республіки Болгарії Маргаритою Поповою Центр болгарської мови, літератури, історії та культури. А це свідчить про те, що перед київською університетською болгаристикою відкриваються нові обрії.